

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ  
[www.philosophical-research.org]

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ  
ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ  
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΚΥΚΛΟΣ ΚΣΤ'  
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2012 - 2013

*Το Ελληνικό Κάλλος και η Ευρωπαϊκή Αθλιότητα  
της Ύπαρξης.*

*Έρευνες στην Φιλοσοφική Θεμελίωση των Πολιτισμών*

5<sup>ο</sup> Σεμινάριο

## I

(andante – scherzo - andante)

*Για τον Όλεθρο Τεχνητιών και Πιθήκων*

Η χώρα και καταστρέφεται και δεσμεύεται. Και εξαθλιώνεται και υποδουλώνεται. Η κοινωνία οδηγείται σε λαβύρινθο απόγνωσης δεκαετιών, σε θλίψη γενεών. Ο λαός υποφέρει.

Οργή αμείλικτη συσσωρεύεται.

Η Κατάρα του Μέλλοντος πάνω στο άθλιο Καθεστώς Κατοχής της χώρας και στην Κυβέρνηση Quisling είναι βαρύτερη από την δική μας Κατάρα, των Δημιουργών της Κοινωνίας του Λαού. Μα βαρύτερη από όλες είναι η Κατάρα του Παρελθόντος του Ελληνισμού.

Η συλλογική Κατάρα θα πιάσει.

Πιάνει.

Οι Ερινύες στήνουν δείπνο με τα κουφάρια τους.

Αλοίμονο στους Προδότες.

Περιγελώμενοι και μαστιγούμενοι, καταφρονούμενοι και δακτυλοδεικτούμενοι και από αυτούς τους Κυρίους τους περιφέρονται εκτός Ελλάδας, εντος δε περιφρουρούμενοι από κουστοδιές πραιτωριανών.

Μικραίνει συνεχώς ο κύκλος γύρω τους.

Η κοινωνία τους έχει περιφράξει στην αυλή της επισημοκρατίας τους.

Η Οδύσσεια του Νέου Ελληνισμού τελειώνει.

Οι μωροί Μνηστήρες κορδακίζονται, οι πονηροί τρέμουν και υπεκφεύγουν. Ο Οδυσσέας ήρθε και κρύβεται.

Η ώρα έρχεται που ο Ελληνισμός θα επανέλθει στα ίδια.

\*\*\*

Και αυτοί μεν πίθηκοι περιγέλωτες, ανίδεοι Δοσίλογοι εν ποταπότητι.

Οι δ' άλλοι, οι Κύριοι, οι μεθύοντες εν τεχνητότητι, οι τα παλαιά κεκτημένα επισείοντες προς διαβουκολισμόν των απλουστέρων, οι την αισχραν δοσοληψίαν αποσεμνύνοντες, οι Ευρωπαίοι ονολάτρες, οι Βάρβαροι καλοτροπικοί, οι της αθλιότητος του Υποκειμένου διαχειριστές Μινωταυρικοί εν Λαβυρίνθω ματαιότητος – αυτοί τί βούλονται;

Θέλουν αυτά που δεν είναι και δεν μπορούν.

Δύνανται αυτά που μισούν και μαρτυρικά έχουν γίνει.

Σίσυφοι τον ανακυλιόμενον πέτρον ανυψούντες, ότι ηράσθησαν θεάς και νεφέλη συνευρέθησαν.

Δαναίδες γυναί διάτρητους πίθους αρδεύουσαι, ότι τους Έλληνας άνδρας εφόνευσαν δυσχεραίνουσαι την γαμήλιον νύκτα.

Εξέρχονται της ιστορίας οι της ιστορίας διαστροφείς τω διαβόλω της ψυχής των ορχούμενοι.

Συναυλίσωμεν την καθόρυξίν των εις το μηδέν εκ του οποίου ανεδύθησαν.

\*\*\*

Κοινά και για τους οηματίες Τεχνητίες και για τους ενθάδε Πιθήκους, για την κοινή τους ει και ετεροχρονισμένη απώλεια, αρμόζει το του Αλκαίου για τον Μυρσίλο:

*νῦν χρή μεθύσθην καί τινα πρὸς βίαν  
πώνην, ἐπεὶ δὴ κάτθανε Μύρσιλος.*

*Fr. 39 Diehl = 339 Voigt*

## II

(allegro)

### *Η Γερμανική Κουλτούρα και Φιλοσοφία Επισκόπηση 100 χρόνων (1755 – 1759)*

Από τα μέσα του 18<sup>ου</sup> αιώνα μεγάλες μεταβολές συμβαίνουν στα Ευρωπαϊκά πράγματα.

Η Αναγέννηση είχε «απειλήσει» να εγκαθιδρύσει το Κλασσικό στον θρόνο της Ευρώπης. Το όραμα του Nietzsche: ο Καίσαρ Βοργίας στην Παπική Αγία Έδρα. Η κυριαρχία του Κλασσικού εξετεινέτο όχι απλά στην αποδοχή και μίμηση της εξωτερικής μορφής του, αλλά στην επικράτηση της εσωτερικής μορφής και ουσίας του, δηλαδή και στο «περιεχόμενο» του πολιτισμού (κατά την παραπλανητική και θολή ευρωπαϊκή ορολογία και ψευδομορφωματική διάκριση). Αυτά ταύτα τα ιερά και όσια του

Τευτονικού εθίγοντο. Και η ηγεσία της αντίδρασης κατά του Πνεύματος της Αναγέννησης (ενεργού σε διάφορους βαθμούς κατά τις διάφορες φάσεις και στους διάφορους δημιουργούς της, αλλά πάντως πανταχού παρόντος) περιήλθε όπως θα αναμένετο σε Γερμανικά χέρια και ψυχές: ο Λούθηρος εξέφρασε την εξέγερση του Γερμανικού ενάντια στη δυναμική μιας Κλασσικής Ευρώπης. Οι άλλοι Ευρωπαίοι ακολούθησαν σε αυτήν τη Γερμανική επανάσταση, οι ΓερμανοΚεντρικοί με την διαφορότροπο Μεταρρύθμιση, οι ΛατινοΚεντρικοί με την εξίσου αντικλασσική Αντι-Μεταρρύθμιση.

Η πολιτισμική διάσταση αυτής της αντίδρασης κατά της Αναγέννησης ήταν το Baroque. Το Κλασσικό ως εξωτερική μορφή (όχι ως Ελληνική μορφή, δηλαδή ουσία) χρησιμοποιείται για να εκφραστεί το ίδιο περιεχόμενο (όχι η Ελληνική «ύλη», εφαρμόζω εδώ πάλι τις Ευρωπαϊκές εννοιολογικές κατηγορίες για βραχυλογικούς σκοπούς) που είχε θριαμβεύσει τέσσερις αιώνες πριν ως Γοτθικό ύφος: είναι το καθαρό Γερμανικό, το Γερμανικό του Tacitus, το Γερμανικό των πολυειδών φύλων που κατέκλυσαν από τον Βορρά την κυρίως Ευρώπη στους αιώνες των Μεταβολών κατά τη διάλυση του Αρχαίου Κόσμου.

Από τα μέσα του 18<sup>ου</sup> αιώνα το πολιτισμικό τοπίο στην Ευρώπη αλλάζει πάλι.

Το Baroque εκπνέει και η ελαφρότητα της Γαλλικής καλλιέργειας παράγει από την παρακμή εκείνου το Rococo. Η ίδια ελαφρότητα, που την συναντάμε ήδη στη σοβαρότητα του Καρτέσιου, παρέχει στους philosophes και τον Γαλλικό Διαφωτισμό τον ρηχό ορθολογισμό τους – οι καλοί τρόποι μιας coterie στη σκέψη, όπως η ευαισθησία των καλών τρόπων στην Τέχνη είναι το Rococco. Οι καλοί τρόποι ως καλλιέργεια πνεύματος, η Μόδα ως Ύφος.

Αλλιώς βέβαια στη Γερμανία. Η πνευματική αφύπνιση του Γερμανού Ήρωα συνοδεύεται από την αποτίναξη του Γαλλικού

πολιτιστικού ζυγού. Αυτή είναι η αναγκαιότητα αρνητική συνιστώσα κάθε πραγματικής Ανα-γέννησης. Κόβεις τους δεσμούς με το καταπιεστικό αίτιο της παρακμής σου, καις τα κεφάλια της Λερναίας Ύδρας που δηλητηριάζει τους χυμούς της ζωής σου, αποσφακελώνεις το Οθνείο και Ανοίκειο. Η σύνδρομη θετική συνιστώσα μιας Αναγέννησης καθαγιάζει την επιστροφή στις ρίζες σου, την επ-άν-οδο στις συστατικές αρχές της ύπαρξής σου, την επαναφορά στην αρχή της περιόδου της ταυτότητάς σου: συνάπτεις το τέλος προς την αρχή στον κύκλο του γίγνεσθαι της ουσίας σου, και έτσι ανανεώνεσαι και ξαναγενιέσαι επανακάμπτωντας στην έναρξη του είναι σου.

Στη Γερμανική αναβίωση η θετική αυτή αναδρομή έγινε διττά, με δυο ροπές και από δυο δρόμους. Η μια δύναμη έσπρωχνε προς τους βόρειους προγόνους και τις Μεσαιωνικές εκφράσεις του Γερμανικού βιώματος. Η άλλη προς τους πολιτιστικούς Αρχηγέτες, τους Αρχαίους Έλληνες. Έτσι Μεσαιωνισμός και Κλασικισμός πάλευαν για την ψυχή του Γερμανισμού από τις απαρχές του νεώτατου ξεπετάγματός του. Κατά τη διάρκεια αυτού του γιγαντικού αγώνα μετέπειτα επινοήθηκε και ο ιδρυτικός μύθος που θα προσπαθούσε να συνενώσει τα δυο ορμέμφυτα: ο μύθος του Ινδογερμανισμού – «οι πρόγονοί μας είναι οι Έλληνες». Αλλά αυτός είναι μύθος *a posteriori* – ένα εποικοδόμημα που στην ουσία ομολογεί το αδιέξοδο.

**Ο Κλασικισμός στην περίπτωση της Γερμανίας ήταν που ξεκίνησε τις διαδικασίες επαναφοράς στο σημαίνον παρελθόν για τη νέα αρχή.**

Η αυτοσυνειδησία και αυτοκατάφαση του Γερμανικού στη Γερμανία άρχισε στο δεύτερο ήμισυ του 18<sup>ου</sup> αιώνα με Κλασικισμό. Ο **Johann Joachim Winckelmann** δημοσίευσε τη θεμελιώδη «*Ιστορία της Τέχνης της Αρχαιότητας*» το 1764. Ήδη το 1755 είχε εκδώσει ένα **Μανιφέστο του αρχαιοελληνικού Ιδεώδους της Τέχνης με το πρώτο**

σημαντικό έργο του «*Σκέψεις για τη Μίμηση των Ελληνικών Έργων στη Ζωγραφική και Γλυπτική*».

Η επιρροή του Winckelmann στη Γερμανική αφύπνιση από τη δυναστεία του Γαλλικού ήταν τεράστια. Η σκέψη ανορθώθηκε πάνω από την καλλιέργεια. Από τότε το Γερμανικό πνεύμα παρακάμπτει τις καθ' αυτό Ευρωπαϊστικές πολιτισμικές εξελίξεις και έρχεται αντιμέτωπο σε αποκλειστική σχέση με το κλασσικό Ελληνικό. Σχέση βαθύτατου Έρωτα αφενός αλλά και φόβου απορρόφησής του από εκείνο αφετέρου. Είναι η ουσία αυτού που ονομάζω ανικανοποίητο έρωτα του Γερμανικού προς το Κλασσικό.

Η σημαίνουσα μοναδικότητα της σχέσης Γερμανικού – Ελληνικού εκφράζεται από τη μόνιμη επωδό στις (επι)κρίσεις πνευματικών ανθρώπων από άλλες μεγάλες χώρες της Ευρώπης, ότι οι Γερμανοί πολλές φορές μιλάνε μόνο στον και για τον εαυτό τους. Όντως, οι Γερμανοί άρχισαν τη μεγάλη πορεία αυτοσυνειδησίας τους στους νεώτερους χρόνους με τη συνεχή (αντι)(συμ)παράθεσή τους προς το Κλασσικό. Το Ελληνικό απέκτησε κυρίαρχη θέση και δράση στους προβληματισμούς της δημιουργικότητάς τους. Τόσο που δημιουργήθηκε η αίσθηση στους λοιπούς Ευρωπαίους για την «*Τυραννία της Ελλάδας επί της Γερμανίας*» (τίτλος βιβλίου του E.M. Butler, Λονδίνο, 1935). Και ήδη εξαρχής εμφανίσθηκαν οι δυο βασικές ροπές που θα κατευθύνουν τη Γερμανική Πνευματική Ζωή από τότε μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Μετά τη συντριβή της Γερμανίας στον Μεγάλο Πόλεμο, οι Γερμανοί αποφάσισαν να μη σκέπτονται και να μη μιλάνε για τον εαυτό τους. Η Γερμανική σιωπή για την χαρακτηριστική ταυτότητα του Γερμανικού δεν σημαίνει όμως ούτε απάλειψη του ιδιοχαρακτήρα του, ούτε εκμηδένιση της δυναμικής του. Η χειμέρια νάρκη της Γερμανικής αυτοσυνειδήσης ήταν φυσικά προσωρινή και ήδη αναδύεται η ζωή κάτω από τον πάγο που πλέον σπάει παντού. Η ανάγκη συλλογικής αποενοχοποίησης

αφενός και η απόλυτη προτεραιότητα στην ανοικοδόμηση των υλικών βάσεων του πολιτισμού μετά τον πόλεμο, στην ανασυγκρότηση κοινωνίας, κράτους, οικονομίας και στην εξασφάλιση της ασφάλειας αφ' ετέρου, επέβαλαν την αποπνευματοποίηση της Γερμανικής ζωής από τη Γερμανικότητά της. Ιδίως εφόσον για τους Γερμανούς φαίνεται πάντως να ισχύει ο γενικός Νιτσεϊκός αφορισμός: η απασχόλησή τους με το Reich τους στερεί ενεργειακά εφόδια για την πνευματική μεγαλουργία εις αναζήτηση κλασσικού κλέους.

**Το 1781 ο Immanuel Kant δημοσίευσε την «Κριτική του Καθαρού Λόγου».** Η δεύτερη βελτιωμένη έκδοση έγινε το 1787, όπου και εγκαταλείπεται η Γοτθική γραμματοσειρά υπέρ της Λατινικής. Με την «Κριτική» αυτή (και τις δυο άλλες συνοδές) ο Kant δημιουργεί τον αντίπολο στην δυναμική Winckelmann, και επανακαταφάσκει τον ξεχωριστό Ευρωπαϊκό χαρακτήρα της νεοεγειρόμενης Γερμανικής Φιλοσοφίας: τη διχοτομία Υποκείμενο – Αντικείμενο ως το θεμελιώδες πρόβλημα της Φιλοσοφίας. Η Γραμμή στην οποία έτσι εγγράφεται το έργο είναι αυτή που αρχίζει με τον Descartes και τελειώνει στον Heidegger.

**Με τον Winckelmann και τον Kant έχουν τεθεί οι δυο θεμελιώδεις διαχρονικές τροπικότητες του νεώτερου Γερμανικού Πνεύματος, το Γερμανικό κατά τον Έρωτά του προς το Κλασσικό και το Γερμανικό κατά την αναπαλλοτρίωτο από τον Έρωτα ενδογενή ταυτότητά του.** Η ισορροπία των δυο αυτών ορμών έδωσε το ιδιότυπο και ιδιαίτερο και βραχύβιο Γερμανικό ΚλασσικοΡομαντικό. Κλασσικό κατά το αντικείμενο του πόθου, Ρομαντικό κατά το ανικανοποίητο και συνεπώς ατελέσφορο της επιθυμίας – «ασυνούσιο» έλξη λόγω της έμμονης αναστολής του Γερμανικού μέσα σε αυτόν τούτο τον άπειρο Έρωτά του να μην παραδοθεί στο Ερώμενο από φόβο αναχύσεώς του εις αυτό. Η επισφαλής ισορροπία δυο οντολογικά ασύμβατων θέσεων, του Όντος και του Υποκειμένου, εκφράστηκε μεγалоπρεπα



λογοτεχνικά στον Goethe ("Faust", Πρώτο Μέρος, 1808), φιλοσοφικά στον Hegel («Επιστήμη της Λογικής», 1811-1816) και μουσικά στον Beethoven (τελευταία Κουαρτέτα Opp. 12-16, 1823-1826). Αυτή η ασταθής ισορροπία είναι η πεμπτουσία του Γερμανικού (και όθεν Ευρωπαϊκού) «Κλασσικού». Η αστάθειά του οφείλεται στην οντολογική απόλυτη αντίφαση των δυο τάσεων που το συγκροτούν, η οποία μόνο με μια ηρωική πράξη προσωπικής Γερμανικής αυτοθυσίας υπερβαίνεται με τη συγκρότηση της υποκειμενικής συνοχής οντολογικά ασύμβατων μερών.

Το πάθος και το βάθος του Γερμανικού Κλασσικού Βιώματος είναι η απάντηση του Γερμανικού στο Γαλλικό Rococo, της Ευρωπαϊκής Ρίζας προς τα παρακλάδια της. Είναι και η κατακλείδα της περιόδου Sturm und Drang που εξέφρασε τη Γερμανική εφηβεία. Το Γερμανικό «κλασσικό», η ανδρότητα του ανανεωμένου και νεώτερου Γερμανικού, είναι υπόθεση του πρώτου τετάρτου του 19<sup>ου</sup> αιώνα.

Αλλά οι δυο καταστηματικές αρχές που συνέθεταν την ευαίσθητη Γερμανική ισορροπία προ της Αβύσσου του αποσυντονισμού των δεν έπαυαν το δρουν τις χωριστές ενέργειες των ασύμβατων φύσεων τους. Η υπερίσχυση του Κλασσικού στοιχείου ενδυνάμωσε τη φιλοσοφική σκέψη του **Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling** («Σύστημα του Υπερβατολογικού Ιδεαλισμού», 1800, η φιλοσοφία της ταυτότητας φύσης και πνεύματος, αντικειμένου και υποκειμένου, στο Απόλυτο). Για τον Schelling θα μιλήσουμε στο επόμενο Σεμινάριό μας την Πέμπτη στις 20 Δεκεμβρίου, τελευταίο προ των εορτών της Αναγέννησης του Ήλιου και της Σάρκωσης του Λόγου, ιδιαίτερα σε σχέση με την ύστερή του «Φιλοσοφία της Αποκάλυψης».

Από την αντίθετη πλευρά, μια ολωσδιόλου ιδιαίτερη υπερίσχυση της καθαρόαιμης Γερμανικής αρχής αποτελεί ο **Arthur Schopenhauer**. Το 1819 δημοσίευσε το μοναδικό κύριο έργο του, *Die Welt als Wille und*

*Vorstellung, Ο Κόσμος ως Βούληση και ως Παράσταση.* Η δεύτερη έκδοση το 1844 περιελάμβανε έναν δεύτερο τόμο με μελέτες επί διαφόρων θεμάτων σχετικών με τη βασική θεωρία του. Μέχρι το μέσο του αιώνα παρέμεινε στις παρυφές και το περιθώριο της Γερμανικής Σκέψης από άποψη αναγνώρισης, αφού η κεντρική γραμμή της Φιλοσοφίας μονοπωλείτο από τον Hegel και (κυρίως σε ειδικότερους κύκλους) από την αντίθεση αυτού και του Schelling. Από τη μεριά του ο Schopenhauer θεωρούσε περιφρονητικά την επικρατούσα Γερμανική φιλοσοφία του καιρού του ως φληναφήματα «καθηγητών φιλοσοφίας για καθηγητές».

Αλλά περί τα μισά του 19<sup>ου</sup> αιώνα η ενέργεια του Γερμανικού Sturm und Drang έχει καταδαπανηθεί στον φιλοσοφικό, όπως και στον ποιητικό, τομέα. Το 1847 δημοσιεύεται το *Misère de la Philosophie* (στα Γαλλικά!) του Karl Marx, και αρχίζει η παρακμή της φιλοσοφίας με την πρώτη μετανάστευσή της στην οικονομική θεωρία. (Θα ακολουθήσουν άλλες θλιβερές μεταναστεύσεις της κατά τον 20<sup>ο</sup> αιώνα στη λογική και τα μαθηματικά, στην θεωρία των φυσικών (θετικών!) επιστημών και τον θετικισμό, στη γλωσσολογία και την κοινή γλώσσα, στον κοινωνισμό και τον ψυχολογισμό, στη βιωματολογία και τις ανθρώπινες εμπειρίες κ.ο.κ. – ανερχόμενες αντιστροφές της κανονικής τάξης εξάρτησης παντός του επιστητού από το ον ως ον).

Με την παρακμή της κύριας Γερμανικής φιλοσοφικής γραμμής η σκέψη του Schopenhauer συναντά όψιμη εκτίμηση προς το τέλος της ζωής του, την οποία επισημαίνει ο ίδιος στην 3<sup>η</sup> έκδοση του μεγάλου έργου του το 1859, ένα χρόνο προ του θανάτου του, και πέντε χρόνια μετά τον θάνατο του Schelling, του τελευταίου της Τιτανικής εποχής. **Όπως επισημαίνει ο Oswald Spengler, το 1859 είναι έτος σημαντικών συμβολικών συγκυριών. Τότε δημοσιεύεται το πρώτο σπουδαίο έργο του Marx, *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, η «Καταγωγή των Ειδών»**

*(On the Origin of Species)* του Charles Darwin, ενώ και ο Richard Wagner τελειώνει τη σύνθεση του *Tristan und Isolde*.

Ο Συμβολισμός του 1859 είναι πράγματι εντυπωσιακός.

Η βούληση ως ουσία της κοσμικής ύπαρξης (Schopenhauer). Η διάλυση της κλασσικής τονικότητας της αρμονίας σε ένα continuum μεταβολών για να εκφρασθεί η απείρωση του πάθους σε έναν παλλόμενο συναισθηματικό ωκεανό (Wagner). Ο οικονομισμός ως αληθής φιλοσοφία και η αρπαγή και αλλοτρίωση ως βασικός οικονομικός νόμος της Ευρωπαϊκής τεχνητότητας (Marx). Η προβολή της Ευρωπαϊκής ιδέας της γραμμικής προόδου στη φυσική ιστορία με τη μηχανιστική μετάπτωση ουσιωδών, μορφολογικών και λειτουργικών διαρθρώσεων σε χρονικές εξελίξεις, αλλά και η αναγνώριση (αν και με αρνητική έμφαση κυρίως στους επίγονους Δαρβινιστές) του αγωνιστικού ιδεώδους για την επίτευξη του optimum σε ένα φυσικό σύστημα (Darwin). Όλα δείχνουν την Ευρωπαϊκή παρακμή, που επιτυγχάνεται, στην τεχνητή και τεχνική και τεχνοκρατική Ευρώπη, με την υπερτροφία του ίδιου χαρακτήρα του παρακμάζοντος.

Ο Nietzsche, στο δεύτερο μισό του 19<sup>ου</sup> αιώνα, διαγιγνώσκει και διατρανώνει το φαινόμενο της παντελούς παρακμής, όπως είδαμε στο προηγούμενο Σεμινάριο. Δεν υπάρχει μεγάλη φιλοσοφία, δεν υπάρχει πλέον μεγάλη ποίηση στη Γερμανία. Ο ίδιος αποτελεί την κραυγή της απόγνωσης για τη ματαιότητα του Γερμανικού και την απέλπιδα διακήρυξη μιας νέας μεγάλης αρχής. Τυπικά Ρομαντικός Ήρωας απεκδύεται ενδύομενος τον ρόλο του. Θα επανέλθουμε σε αυτόν αργότερα στον φετινό κύκλο μας. Προφητικά μιλούσε. Ο επόμενος σημαντικός Γερμανός φιλόσοφος θα είναι μισό αιώνα αργότερα ο Heidegger, ένα ακόμη μεγάλο Γερμανικό «επί ματαίω». Αναγκαστικά επί ματαίω παν το Γερμανικό, πλην μιας ασταθέστατης ισορροπίας – μιας στιγμής ευτυχίας και ευδαιμονίας για τον Ρομαντικό Ήρωα, με όλες

εντούτοις τις προαισθήσεις και πάντα τα προοιωνίζοντα την καταστροφή του.

Η Βούληση ως ουσία της πραγματικότητας κατά Schopenhauer. Το τρίπτυχο του Ρομαντικού Ήρωα (Tristan – Siegfried – Parsifal) κατά Wagner. Και η Βούληση-για-Δύναμη ως ορμέμφυτο του Ανώτερου Ανθρώπου κατά Nietzsche. Θα μας παράσχουν ά-φθονο υλικό για τη διαπραγμάτευση του πολιτισμικού παράγοντα σε αυτό το σεμινάριό μας.

Στο 5<sup>ο</sup> λοιπόν Σεμινάριο αυτήν την Πέμπτη θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα η αποκαλυπτική για το Ευρωπαϊκό μυαλό φιλοσοφία του Schopenhauer. Από την άποψη της επιρροής της, είχε μια έντονη αναλαμπή όπως είπα στο τέλος της ζωής του δημιουργού της. Αλλά ο μεγαλύτερος Μαθητής και ένθερμος αρχικός οπαδός του φιλοσόφου της Βούλησης (ο Nietzsche) εν συνεχεία τον αποκήρυξε, συγκαταλέγοντάς τον, εξίσου αποκαλυπτικά, στην καταδίκη του μαζί με τον Wagner – ως εκφραστές εκείνου του Γερμανικού που ο Ήρωας του Διονυσιακού Ελληνο-Γερμανισμού απεχθάνεται και καταπολεμά, ενώ πάσχει από το ίδιο ακριβώς σύνδρομο, και για την ίδια πρωταρχική νοσογόνο αιτία, όπως και αυτό που κατηγορεί: από τον Λαβύρινθο της Τεχνητότητας στην οποία είναι καταδικασμένο το Υποκείμενο εκτός του Όντος. Που απογεννά εκτρώματα και υβρίδια: Μινωταύρους. Και εργάζεται μοχθώντας επί ματαίω. Γιατί ο Διόνυσος δεν είναι ο Μινώταυρος – και καθόλου δεν είναι Ρομαντικός Ήρωας.

Ο δεύτερος σπουδαίος Μαθητής του Schopenhauer ήταν ο Spengler, όπως θα εξηγήσω.

Για τον τρίτο, τον Heidegger, θα κάνουμε ιδιαίτερο και πολύ λόγο αργότερα στον Κύκλο μας.

\* \* \*

## III

(maestoso)

### *Οι Ιδέες-Αριθμοί του Πλάτωνα και το «τι ην είναι» του Αριστοτέλη*

Αυτή τη φορά θα αναπληρώσω το έλλειμμα ως προς το μεταφυσικό (και δυσκολότερο!) μέρος και ρυθμό των αναπτύξεών μου αφιερώνοντας περισσότερο χρόνο στο Μεταφυσικό μας Πρόγραμμα. (Θέμα χρόνου μόνο είναι το υστέρημα, γιατί ως προς την προετοιμασία και την παροχή «λαβών», όλα πειθαρχούν στο γενικό μου Πλάνο).

Σας παραπέμπω πάλι στο Σχήμα της ανόδου από το απόλυτο δεδομένο του Είναι στην Αρχή του και από αυτήν πάλι πίσω και κάτω σε αυτό – όπως το παρέδωσα σε βασικά βήματα-σταθμούς στο τέλος του κειμένου για το 3<sup>ο</sup> Σεμινάριο.

Θα ανακεφαλαιώσω τους έξι βηματισμούς επικεντρώνοντας την προσοχή σας στον έκτο.

Μερικά προκατεργαστικά για το έργο της Πέμπτης αυτής.

Τι αναζητούμε όταν θέτουμε το ερώτημα της ουσίας του όντος που είναι; Τι ακριβώς νοούμε όταν μεταβαίνουμε από το Είναι στο Ον το οποίο είναι, και από το Ον που είναι στην ουσία του που το κάνει να είναι;

Το ερώτημα της ουσίας είναι το θεμελιώδες πρόβλημα της Κλασσικής (εν στενή εννοία, της κλασσικής περιόδου του αρχαίου

Ελληνισμού) Μεταφυσικής και εκφράζεται αρχετυπικά στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

Το αίνιγμα του όντος συνίσταται στο ότι το ον φαίνεται να εκμηδενίζεται με το να ανάγεται ακριβώς στην αρχή του. (Βήματα (1), (2) και (3) στο προμνημονευθέν κείμενό μου). Η λύση του αινίγματος του όντος συνίσταται στην (κατα)νόηση της «διαλεκτικής», της αλληλουχίας κρύφιου και φανερού. (Βήμα (4)). Αυτή είναι η Ελληνική Μεταφυσική της Αποκάλυψης, η οποία ριζώνεται ιστορικά στο ελληνικό υπαρξιακό βίωμα του κάλλους ως φωτός-εν-σκότει και τετελεσμένης τελειότητας εξ ατελείας.

Αυτή η ίδια μεταφυσική Οδός οδηγεί και στην επόμενη Μεγάλη Απορία, και στον Πόρο της.

Ανακεφαλαιώνω θεωρήματα που έχουμε πολλές φορές και πολλαχώς διαρθρώσει. Το Ον είναι Έν και είναι Παρόν ως εν «τι», ένα κάτι. Το ον είναι «τι» με το να έχει πέρας, ένα (περι)ορισμό του είναι του, αυτό που το καθορίζει στην ταυτότητά του και την συνεπακόλουθη ετερότητά του ως προς ο,τιδήποτε άλλο. Αλλά η ισχυρή ταυτότητα του όντος είναι η ουσία του, ο πυρήνας της ύπαρξής του, αυτό που το αίρει υπέρ το μηδέν. Άρα το πέρας συνιστά την ουσία του όντος. Το πέρας είναι επίσης, όπερ το αυτό, αυτό που συναντά τη Μορφή του Όντος, αφού Μορφή ακριβώς είναι μια συγκεκριμένη, απολύτως προσδιορισμένη περάτωση της απειρίας, της αμορφίας, του αρχέγονου συμβολικού Χάους. **Ουσία, Μορφή και Πέρασ του απείρου είναι διάφορες αναφορές της αυτής πραγματικότητας. Κατά τη στέρηση του όντος στο Είναι εκτός του μηδενός και του μη-είναι, η πραγματικότητα εκείνη είναι Ουσία. Κατά τη φανέρωση της ύπαρξης του όντος στο φως της τάξης του, ως κάλλος της τελειότητάς του, η ίδια πραγματικότητα είναι Μορφή. Κατά τον ειδοποιό και ιδιωματικό προσδιορισμό που καθιστά το ον κάτι ωρισμένο και αποτελεί τον ορισμό του ως ενός τινός και μη**

μηδ-ενός, η αυτή ταύτη πραγματικότητα είναι Πέρασ και Περάτωση απείρου.

Το γινόμενο έχει ουσία, αφού το σύμπαν των γιγνομένων είναι Όλον και «Κόσμος». Η ουσία είναι κοινή σε όλα τα ουσιωδώς όμοια γινόμενα, σε όλα τα γινόμενα του αυτού είδους. Γιατί το γίνεσθαι δεν είναι μια χαοτική μεταβολή στοιχείων – οιαδήποτε και αν είναι αυτά. Αυτό αποτελεί την ακλόνητη βάση της Ελληνικής Μεταφυσικής. Ξεκαθαρίσαμε ότι το επιστημολογικά αρχικό δεδομένο και το μεταφυσικά απόλυτο δεδομένο είναι ο κόσμος ακριβώς ως «Κόσμος». Τα γινόμενα συσσωματώνονται υπό και κατά είδη, και αυτό καθιστά δυνατή την εμπειρική κατανόηση των ρεόντων φαινομένων και τον σημαίνοντα και νοήμονα λόγο περί αυτών. Η κοινή ουσία των ομοειδών γιγνομένων (φαινομένων) φαίνεται σε αυτά τα γινόμενα. **Η ίδια αλληλουχία κρυφίου και φανερού που εξηγεί την σχέση (οντολογικής) αρχής και όντος, ερμηνεύει και την σχέση ουσίας προς γίνεσθαι. Το φαινόμενο του γίνεσθαι φανερώνει την ουσία – κατά διάφορο σε κάθε περίπτωση όμως καθαρότητα και πληρότητα. Οι διαφορές καθαρότητας και πληρότητας στην επι-φάνεια της ουσίας εν τω κόσμω συνιστούν την ποικιλία των ομοειδών γιγνομένων. Αυτές οι διαφορές αποτελούν το *principium individuationis* των γιγνομένων-φαινομένων, την αρχή συγκεκριμενοποίησής των και εξατομίκευσής των.**

Όμως τώρα ανακαλύπτουμε μια επανάληψη της προβληματικής που μας ωδήγησε από τον Κόσμο στην Αρχή του εν σχέσει προς την ουσία πλέον, και όχι απλά και μόνον εν αναφορά προς τον Κόσμο των φαινομένων-γιγνομένων στο σύνολό του.

Η ουσία είναι μορφή και πέρασ. Αλλά το Πέρασ ακριβώς, η ωρισμενικότητα του όντος πρώτον, το ότι το ον υπάρχει εδραζόμενο επί της ουσίας του η οποία μόνη το αίρει υπεράνω του μηδενός δεύτερον, και

τρίτον η μορφή τέλος της καλλονής του όντος που υπερισχύει του σκότους της γέννας του όπως ο Φάνης αναδύεται εκ της Νυκτός, αυτή η τριαδική πραγματικότητα προϋποθέτει πολλαπλότητα του όντως όντος, του όντος δηλαδή και εκτός του γίνεσθαι των φαινομένων. Η Οδός επομένως που γνωρίζουμε οδηγεί με Παρμενίδειο καταναγκασμό πειθούς στην αξιωματική υπόθεση οντολογικής πολλαπλότητας επέκεινα του γίνεσθαι, πολλαπλότητας που αφορά σε αυτήν την ουσία του όντος, στο όντως ον. Και αυτή είναι η δεύτερη μεγάλη απορία της Μεταφυσικής: εκτός της Αρχής εν απολύτω είναι και του Κόσμου των φαινομένων ρεόντων εν τω γίνεσθαι αναδεικνύεται τρίτον τι μυστηριώδες, όντως ον και πολλαπλούν εν ταυτώ. Η ταυτόχρονη και συντονισμένη οντολογική πίεση από τα πολλά «κάτι» του γίνεσθαι στο εν «τι» της ουσίας των αφ' ενός: και η οντολογική προβολή από το αναγκαίως πεπερασμένο του Είναι στα πολλά όντως όντα αφ' ετέρου: προκαλούν την μεταφυσική ανάδυση μιας σφαίρας του Είναι ενδιαμέσου μεταξύ Αρχής και Κόσμου. Στην απορία αυτής της ανάδυσης δίνει πόρο η Πλατωνική θεωρία των Ιδεών.

Έγραφα παραπάνω ότι ο Κόσμος της Ουσίας, του Όντως Όντος, χαρακτηρίζεται τουλάχιστον από πολλαπλότητα, και μάλιστα ουσιώδη, όχι απλώς σαν την φαινομενική πολλαπλότητα του γίνεσθαι. Επί πλέον όμως: σε ένα locus classicus στον «Σοφιστή» (247d – 249d) ο Πλάτων αποδίδει στο παντελώς ον νουν και ζωή και ψυχή και κίνηση. Ο προβληματισμός που εγείρεται με αυτόν τον τρόπο συνδέεται με το γενικότερο ερμηνευτικό πρόβλημα του «Τιμαίου» και επιλύεται δια της κατανόησης των οντολογικών επιπτώσεων που έχει η διαίρεσις της Αρχής του Όντος κατά τα Πλατωνικά «Άγραφα Δόγματα» στον Δυισμό Ενός και Αορίστου Διάδος (αναπαραγωγής του Πυθαγόρειου Δυισμού Πέρατος και Απείρου) – επιπτώσεων στην φύση και διάρθρωση του όντως όντος ως



αριθμού, καθώς και στην φύση και διάρθρωση του γίνεσθαι των φαινομένων.

\*\*\*

Στην μαθηματική δομή και μυθοποιητικό ύφος του Πλατωνικού Λόγου (παρακαταθήκη του αρχικού συμβολομαθηματικού Πυθαγορισμού) αντιπαρατίθεται σε τέλεια αντίστιξη η τελεολογική δομή και το στεγνό (στα υπομνήματα) και ρητορικό (στους εκδεδομένους λόγους) ύφος της Αριστοτελικής σκέψης.

Η θεώρηση του Όντος στον Αριστοτέλη δεν συνεχίζει την Πυθαγόρεια. Τέμνει Οδό διάφορο. Το Όν είναι βεβαίως σύνθετο. Αν ήταν απλούν δεν θα ήταν πολλά, ούτε εν κινήσει, ούτε σε ενδεχομενικότητα. **Αλλά αντί πέρατος και απείρου το Όν νοείται κατά το σύστοιχο δύναμι – ενεργεία. Αυτό που υπάρχει είναι η εκδήλωση, η ενέργεια, ωρισμένων δυνατοτήτων του Είναι.** Το Όν είναι ωρισμένο σημαίνει ότι ωρισμένες οντολογικές δυνατότητες έχουν αχθεί σε πλήρη πραγμάτωση, πεδία δυνατοτήτων έχουν κλείσει με την ενεργοποίηση ωρισμένων από αυτές τις δυνατότητες κατά ωρισμένο τρόπο. Η ωρισμενικότητα του Όντος συνίσταται στην ενέργει ωρισμένων δυνάμεων. Φυσικά η οντολογική προτεραιότητα ανήκει στην ενέργεια και στο ενεργεία, όχι στην δυνατότητα και στο δύναμι. Η δυνατότητα και η δύναμη ορίζονται από την ενέργεια της οποίας αποτελούν την δύναμη ή δυνατότητα, όχι αντιστρόφως.

Το γίνεσθαι του Κόσμου των φαινομένων περιστρέφεται γύρω από εστιακούς πόλους που είναι οι ουσίες των γιγνομένων. Και αυτές είναι οι ενεργές μορφές των γιγνομένων, θεμελιώδεις ενέργειες τέτοιου είδους και τέτοιου αντίστοιχου είδους δύναμης που να μπορεί να εδράζει και στηρίζει την ύπαρξη των αντίστοιχων όντων συμπεριλαμβανομένου και του συμπληρωματικού χαρακτηρισμού τους από ιδιότητες και σχέσεις μη ουσιώδεις αλλά συμβαίνουσες (ουσία και συμβεβηκότα στις Κατηγορίες πλην ουσίας).

Η ουσία του κάθε όντος (και κάθε ομοειδούς γιγνομένου) αποτελεί τον σκοπό της ύπαρξής του, είναι το τέλος του όντος – και αυτό το τέλος συνιστά και εδραιώνει στο είναι την ύπαρξή του. Η θεμελιώδης ισχύς στον Κόσμο δεν είναι ούτε η υλική, ούτε η ποιητική (η ενεργός δρώσα προς την παραγωγή αποτελέσματος), αλλά η τελική, το τελικό αίτιον, αυτό που ελκύει αναπόδραστα ενώ στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι ακόμη παρόν, αλλά μέλλον. Η Αριστοτελική τελεολογία είναι ένα μοναδικό φαινόμενο που βιωματικά ερείδεται στην Ελληνική καθοριστική εμπειρία του κάλλους όπως έχω προεξηγήσει.

**Η ουσία είναι «το τι ην είναι» του όντος – αυτό το οποίο το συγκεκριμένο γιγνόμενο προωριζέτο να είναι, η υπεσχημένη του τελειότητα. Η ουσία είναι η εντελέχεια του όντος, η πραγμάτωση της τελικότητάς του. Βέβαια η πραγμάτωση, η ενέργεια των συστατικών δυνατοτήτων του όντος συντελείται στον Κόσμο των φαινομένων-γιγνομένων σε διάφορους βαθμούς ουσιώδους καθορισμού και ποικίλες τροπικότητες συμβεβηκότων – και αυτό το γεγονός εξηγεί την πολλαπλότητα και ποικιλία των γιγνομένων. Επί πλέον, το γίνεσθαι συνίσταται κυρίως και πρωτίστως στην κίνηση προς ανάληψη μορφής – είναι η προετοιμασία της δυνατότητας της ύλης να ενεργοποιηθεί και να αναλάβει μορφή, προετοιμασία που γίνεται**

σύμφωνα με το άνυσμα που δείχνει προς το τι ην είναι, το τέλος και την εντελέχεια της ουσίας του γιγνομένου. Ύλη είναι το δυνάμει όν, αυτό που είναι ως δυνατότητα προσδιοριστικού καθορισμού. Μορφή και ουσία είναι το ενεργεία ον, αυτό του οποίου η δυνατότητα έχει πραγματωθεί, ενώ οποιαδήποτε άλλη δυνατότητα έχει κλείσει επί του παρόντος.

Το γίγνεσθαι είναι κυρίως, είπα, κίνηση προς ανάληψη μορφής. Ασφαλώς υπάρχουν και μεταβολές απώλειας μορφής, αλλά αυτές είναι φθορές, το αναγκαία σύστοιχο φαινόμενο στον Κόσμο των φαινομένων. Η ύλη πού έχει την δυνατότητα άμεσης ή προσεχούς ανάληψης μορφής πρέπει να ευρίσκεται ήδη σε ένα κατάλληλο ενεργειακό ορίζοντα τέτοιο που να συνιστά την δυνατότητα ανάληψης της δεδομένης μορφής. Αυτό σημαίνει πως η εν προκειμένω ύλη πρέπει να έχει ήδη κάποια άλλη μορφή. Προχωρώντας έτσι στην ανάλυση της προυποτιθέμενης κάθε φορά ύλης καταλήγουμε στην αμυδρή έννοια της πρώτης ύλης μιας ύλης που δεν έχει, αλλά είναι καθαρή δυνατότητα. Χωρίς την υπόθεση αυτής της πρώτης ύλης δεν θα υπήρχε Κόσμος. Διότι ο μόνος παράγων που διαφοροποιεί ενέργεια από ενέργεια είναι η δυνατότητα του έτερου. Ως ενέργεια κάθε ενέργεια είναι η αυτή με κάθε άλλη. Το ενεργεία είναι διαφοροποιείται από το ποιο είναι το οντολογικό του περιεχόμενο και αυτό προυποθέτει ταυτότητα προς εαυτό (προς τον ωρισμένο προσδιορισμό του είναι που το κάνει αυτό και όχι άλλο) και ετερότητα προς πάντα τα άλλα, που έτσι εμφανίζονται ως εναλλακτικές δυνατότητες οντολογικού καθορισμού. Ως ενέργειες όλα τα ενεργεία είναι είναι ταυτά. Άρα η ύλη είναι το *principium individuationis* εν γένει. Άρα η πρώτη ύλη είναι αναγκαία για να υπάρχει Κόσμος. Και επειδή υπάρχει ο Κόσμος, υπάρχει και η πρώτη ύλη.

Όταν μια συγκεκριμένη ύλη αναλαμβάνει μια μορφή, ενεργοποιείται δηλαδή μια δυνατότητα που έχει συσταθεί στην δεδομένη ύλη, η ουσία και μορφή, το τι ην είναι, δεν είναι ακόμη παρόν κατά την διαδικασία ανάληψης. Και όμως αποτελεί το κύριο αίτιο της διαδικασίας. Πως είναι αυτό δυνατόν; Η δυνατότητα μιας ύλης να ενεργοποιηθεί ώστε να αναληφθεί η μορφή δεν είναι ουδέτερη και αδιάφορη ως προς την ανάληψη ή μη της αντιστοιχούσας μορφής. Η οντολογική πραγματικότητα είναι έτσι κατεστημένη ώστε η δυνατότητα είναι ετεροβαρώς ζυγισμένη προς την ανάληψη της μορφής. Η ύλη ορέγεται της μορφής κατά τον Αριστοτέλη.

Τι όμως κάνει την ύλη και μάλιστα την πρώτη ύλη να κινηθεί προς την ενέργεια των δυνατοτήτων της; Στην περίπτωση της πρώτης ύλης δεν υφίσταται τίποτα κοσμικό εν ενεργεία που να ελκύσει την δύναμη προς την ενεργοποίησή της. Και μάλιστα τι είναι εκείνο που προκαλεί την συντεταγμένη ενεργοποίηση των διαφόρων υφισταμένων δυνατοτήτων, έτσι ώστε από τη πρώτη ύλη να προκύπτουν τα στοιχεία σε ωρισμένους, τους κατάλληλους για την συνέχιση της οικοδόμησης του τελεολογικού Κόσμου όπως τον γνωρίζουμε, συσχετισμούς, τα στοιχεία πάλι να συνδυάζονται κατά τους τρόπους που απαιτούνται ώστε να παραχθούν τα ανόργανα υλικά του Κόσμου, από αυτά να ενεργοποιηθούν εκείνες οι συστοιχίες διανομών που να δημιουργούν συνθήκες για την επώαση δυνατοτήτων οργανικής ζωής κ.ο.κ. μέχρι την κατάληξη διάρθρωσης των πάντων προς την δυνατότητα οντολογικής ανάδυσης της ανθρώπινης μορφής, ουσίας και τελειότητας. (Παραβάλετε τις σύγχρονες επιστημονικές συζητήσεις για την λεγόμενη Ανθρωπική Κοσμολογική Αρχή. Cf. e.g. J. D. Barrow and Fr. J. Tipler, *The Anthropic Cosmological Principle*, OUP, 1986).

Η ενύπαρκτη ροπή της δυνατότητας προς την πραγμάτωσή της προκειμένου για περιπτώσεις ανάληψης μορφής δεν μπορεί να εξηγήσει την συντεταγμένη κίνηση που από την πρώτη ύλη δημιουργεί τον πάγκαλο Κόσμο όπως τον γνωρίζουμε. Η ροπή για να λειτουργήσει χρειάζεται κάτι εν ενεργεία. Και τότε όπως ο σπόρος βγαίνει από την μητρική Γη – ύλη υπό την δράση της εποχιακής θέρμης του Ήλιου κατά τον ετήσιο κύκλο του. Αλλά για την πρώτη ύλη δεν υπάρχει τίποτα διαθέσιμο εν ενεργεία από τον Κόσμο. Πρέπει λοιπόν να υπάρχει καθαρή ενέργεια που δεν χρειάζεται βάθος ύλης για να ενεργήσει. Ένας «Ήλιος» ενέργειας εκτός Κόσμου.

Ενέργεια χωρίς θεμέλιο ύλης μπορεί να είναι μόνο η νοερή. Αλλά η καθαρή αυτή ενέργεια δεν μπορεί να μεταβάλλεται καθ' οιονδήποτε τρόπο αφού δεν εμπερικλείει τίποτε υλικό, τίποτε δηλαδή που να ενέχει την δυνατότητα του ούτως ή άλλως. Άρα η νοερή ενέργεια την οποία ο Λόγος του Όντος έθεσε δεν είναι δυνατόν να νοεί τίποτε άλλο εκτός από τον εαυτό της. Γιατί άλλως θα αλλοιωνότανε νούσα τώρα τούτο και μετά εκείνο, την μια ή την άλλη μορφή. Και δεν υπάρχει αποχρών λόγος γιατί να νοεί την μια και όχι την άλλη μορφή του υλικού Κόσμου, από τον οποίο ούτως ή άλλως δεν μπορεί να εξαρτάται καθ' οιονδήποτε τρόπο. Νους νοών εαυτόν στην αιωνιότητα εκτός χρόνου είναι λοιπόν η πρώτη αρχή ενέργειας της πραγματικότητας.

Σε αυτές τις θεμελιώδεις γραμμές για την Πλατωνική και Αριστοτελική Μεταφυσική θα διεξοδευτεί ο λόγος μας αυτήν την Πέμπτη.

\*\*\*

## IV

(presto)

Το πέμπτο Σεμινάριο του φετινού 26<sup>ου</sup> Κύκλου θα πραγματοποιηθεί την Πέμπτη 13 Δεκεμβρίου, στις 8.30 το βράδυ με διπλό κύριο θέμα:

Μεταφυσική του Είναι, 1 και 2:

- 1) Πλάτων και Πλατωνικός Πυθαγορισμός – το Ον ως Ιδέα, η Ιδέα ως Αριθμός.
- 2) Αριστοτέλης – το Ον ως Εντελέχεια. Δύναμις, Κίνησης, Ενέργεια.

\*\*\*

Οι συναντήσεις των Σεμιναρίων γίνονται κάθε Πέμπτη στις 8.30 το βράδυ, στην Αίθουσα Διαλέξεων του Μεγάρου Λόγου και Τέχνης, Πλατεία Γεωργίου Α', 2<sup>ος</sup> όροφος.

Μετά την ομιλία ακολουθεί διεξοδική, ανοικτή συζήτηση.

Η είσοδος είναι ελεύθερη.